

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
DAILĖS KATEDRA

INGA ŠKĖRYTĖ
Dailės magistrantūros (specializacija – grafika) studentė

KELIAUJANTYS SPARNAI
„Traweling wings“
MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
prof. Vaidotas Janulis
Recenzentė
Doc. Gražina Šimoliūnienė

Šiauliai, 2012

Santrauka

Magistriniame darbe „Keliantys sparnai“ nagrinėjama žmogaus gyvenimo ir paukščio skrydžio santykis. Alegoriniu skrydžio vaizdavimu norima parodyti chaotiško pasaulio migravimą dvasinės ramybės link.

Tiriamajam darbe apžvelgiama žmogaus visuomenės migravimo etapai, svarba ir pasekmės bei nuolatinis gamtos judėjimas. Juk pasaulis egzistuoja dėka pastovaus kitimo. Žvelgiant filosofškai – kasdien, kas minutę, vyksta judėjimas, praeitis migruoja į dabartį įvairiais pavidalais, formomis ir priemonėmis. Tuo pačiu įvairiomis prasmėmis migruoja ir menas bei meno formos.

Migravimo sąvoka – plačiai suprantamas reiškinys, turintis skirtingų reikšmių. Vieniems suteikiantis ramybės, kitiems sukeliantis chaosą. Lyg gyvenimo lapą skirtingomis proporcijomis užpildantis įvairiomis dinamiškomis faktūromis ar balta tuščia erdve.

Summary

In the Master's Thesis "Keliaujantys sparnai" (Travelling Wings), there is considered the relationship of a human life and a bird flight. The allegoric representation of a flight is used in order to demonstrate the migration of the chaotic world towards the spiritual peace.

In the research, there are reviewed the stages of social migration, the importance and effects thereof as well as the perpetual movement of nature. After all, the world exists thanks to permanent changing. From the philosophical point of view, the movement happens every day, every minute, the past migrates into the present in various forms, shapes and means. Ipso facto, arts and the forms thereof migrate in various senses.

The concept of migration is widely understood phenomenon having different meanings. It gives some peace to ones and causes chaos to others. As if it would fill the page of a life with various dynamic factures or a white empty space.

TURINYS

Santrauka	2
Summary	3
ĮVADAS	5
I. TEORINIAI DAILĖS KŪRINIŲ KOLEKCIJOS PAGRINDAI	8
1. 1. Didžiosios kelionės gamtoje. Paukščių migravimas.	8
1. 2. Migruojanti žmonių visuomenė.	10
1. 3. Praeities migracija į dabartį. Ir dabarties trėmimas į praeitį.	11
1. 4. Skrydis – beribės laisvės idėja, tobulybės siekis.....	12
1. 5. Paukštis žmogaus gyvenime evoliucine, filosofine, simboline prasme.	12
1. 6. Žemė iš po sparnų.	14
II. DAILĖS KŪRINIŲ KOLEKCIJOS ANALIZĖ.....	15
Darbo eiga.	15
Sukurtų kūrinių analizė	20
Išvados.....	29
Literatūros sąrašas	30

IVADAS

Gyvenimas yra nuolatinis judėjimas. Sukasi žemė, keičiasi laikas, kažkas atsiranda, kažkas išnyksta. Žmogus gimsta ir miršta. Galima sakyti, jog pasaulis egzistuoja tik dėl nuolatinio vyksmo.

Šiandieninė visuomenė visur skuba, lekia, žmogus nespėja suvokti, kaip praeina diena, savaitė ar netgi metai. Skaičiuojama kiekviena minutė, vyrauja nuostata, jog laikas – pinigai. Viskas materealizuojama. Daugiau nei prieš 200 m. Bendžaminas Franklinas pateikė garsųjį posakį, valandas ir minutes palygindamas su šilingais ir svarais. Galbūt, didžiausias pasikeitimas nuo Akmens amžiaus iki mūsų dienų yra požiūris į laiką.¹

Mes skriejam per gyvenimą skubėdami į ateitį, ir tik retas, kuris mėgaujamės dabartim ir įvertinam praeities nuopelnus. Ieškodami geresnio gyvenimo, migruojam kaip paukščiai po visą pasaulį. Žmogus panašėja į gyvūnus, kurių pagrindinis tikslas – išgyventi. Savo gyvenimą praturtinti materijom. Mažėja dvasinių vertybių poreikis. Auga agresija, pyktis, savanaudiškumas. Keičiasi vertybės, laimės suvokimas. Išsivysčiusios technologijos, informacijos gausa suteikia didelę pasirinkimo ir galimybių laisvę. Tačiau, tuo pačiu visuomenėj atsiranda dar didesnis chaosas.

Nuolatinis žmonijos keliavimas ir skubėjimas, prioritetų nežinojimas, pastovus įvairių srovių migravimas, informacijos sklaidos greitis ir gausumas, technologijų ir mokslo vystymasis šiandieninėj visuomenėj turbūt užima aktualiausius klausimus.

Darbe nagrinėjama problema

Kiekvienas kūrėjas, kurdamas, savo darbuose labiausiai nori išreikšti asmeninius išgyvenimus, mintis – tai kas aktualiausia ir artimiausia jo vidiniam pasauliui. Mano darbų problematika susideda iš chaotiškos kasdienybės aspektų. Šiandieniniame pasaulyje yra tiek visko daug, jog nežinia, kas reikšminga ir kas ne. Akyse tiesiog mirga. O mes, žmonės, esame lyg pasiklydę piligrimai, su savų žinių bagažu, klajojantys tamsiais labirintais, kiekvienas savos šventovės link. Kaip pasirinkti teisingą kelią? Ir kada žinoti, kad tai galutinė tikslo stotelė?

Kalbant konkrečiau, ypatingai aktuali šiandieninėj visuomenėj yra migracijos problema. Ji egzistuoja visur. Migruoja ne tik žmonės. Žvelgiant į migraciją plačiąja prasme, migruoja daiktai, informacija, mintys, kultūros bei begalės kitų reiškinių. Be migracijos neisivaizduojamas gyvūnų, ypatingai paukščių gyvenimas. Dėl informacijos migravimo laiku, šiandien mes turim žinių apie prieš mus gyvenančius žmones, juos supančią aplinką.

¹ http://www.spauda.lt/plato/aug_time.htm

Nagrinėjant migraciją filosofiniu, socialiniu ar kultūriniu aspektu, kyla daug klausimų. Kodėl migruojama? Kokios priežastys? Kaip pasirenkama kryptis? Kaip nepasiklystama? Jei pasiklystama, kaip sugrįžtama? Ar migravimo tikslas daugiau materialus ar dvasinis? Ar gali migruoti laikas? Kas prasmingiau, ar kelionėj pasiektas tikslas, ar pats kelionės procesas? Į visus juos nėra vienareikšmio atsakymo. Turbūt kiekvienas į juos galėtų atsakyti skirtingai, bet šie klausimai kylantys man, iš mano vidinio pasaulio sumaištis, sudaro darbe nagrinėjamą problemą, kurią aš siekiu pavaizduoti savo darbų kolekcijoje.

Darbo aktualumas

Grafikos darbų kolekcijos aktualumas pasireiškia savo temoje. Nereikia toli ieškoti, užtenka pažvelgti į dabartinę Lietuvos situaciją. Turbūt pusę lietuvių išsibarstę po visą pasaulį. Ypatingai migracijos tematika aktuali jaunam žmogui, dar tik pradedančiam savo gyvenimo kelionę ir ieškančiam vietos išreikšti save. Tokia esu ir aš. Atsižvelgiant, jog magistrinis darbas skirtas autoriaus individualumui išreikšti, man artima tematika dar labiau padeda atskleisti savo požiūrį ir meninėmis raiškos priemonėmis sukurtomis kompozicijomis, tarsi laiškais, nupasakoti būsimam žiūrovui savo vidinio pasaulio kasdienybės problemas.

Darbo objektas

Aštuonių grafikos darbų, atliktų skaitmeninės ir šilkografijos technologijų pagalba, kolekcija.

Darbo tikslas

Tema „Keliaujantys sparnai“. Tikslas – grafikos priemonėmis, pasitelkiant paukščio simboliu, pavaizduoti migruojantį pasaulį, nuolat visur skubančios visuomenės laiko nuvertėjimo problemą. Meninėmis priemonėmis atskleisti praeities vertę, pavaizduoti informacijos plitimo, laiko tėkmės ir skrydžio paralelę; žmogaus visuomenę įkūnyti paukščio sparnuose, o jį supančią aplinką užkoduoti faktūrinėse kompozicijose, derinant humanitarinio, socialinio ir menų mokslo sritis.

Uždaviniai

- ✓ Literatūros šaltinių analizė pasirinkta darbo tema.
- ✓ Informacijos susijusios su paukščių tematika, rinkimas ir analizavimas.
- ✓ Meno kūrinių, įvairiai interpretuojančių paukščio ir skrydžio temą, analizavimas.
- ✓ Eskizavimas ir raiškos priemonių ieškojimas.
- ✓ Darbo kūrimas ir pateikimas.

Hipotezė

Paukščio skrydis kaip žmogaus gyvenimo atspindys. Tai nuolatinis keliavimas dėl prigimtinio tikslo. Kiekviena kelionė susideda iš skirtingų chaoso ir ramybės proporcijų. Pripildyta skirtingų vaizdinių, kuriuos visus mes pasirinkdami užkoduojam ir saugom savo viduje.

Metodologija

Pagrindinė kūrinų koncepcija – chaotiško pasaulio migravimas dvasinės ramybės beiškant. Remiamasi ekspresionizmo ir simbolizmo ideologija. Siekiama tikroviškumą perteikti per dvasinio pasaulio emocionalumą.

Darbo tema „Keliaujantys sparnai“ įpareigoja, kuriant dailės darbų kolekciją, gilintis į migruojančio žmogaus būseną, migracijos priežastis, padarinius, galimybes, su migracija susijusius aplinkos reiškinius bei pačio paukščio skrydžio prasmingumą ir didingumą.

Šios temos pasirinkimą inspiravo asmeniniai išgyvenimai ir visuomet dėmesį patraukiantis, paslaptimi dvelkiantis paukščių skraidymas.

Metodika

Magistro darbas atliktas kompiuterinėmis Adobe photoshop, Corel Draw programomis, spausdinama skaitmeniniu būdu ant tentinės medžiagos, ir galutiniam tikslui išgauti naudojama šilkografijos technologija.

I. TEORINIAI DAILĖS KŪRINIŲ KOLEKCIJOS PAGRINDAI.

Mano dailės magistro pagrindą sudaro nuolatinis pasaulio kitimas, bei nuolat mintyse kirbantis klausimas – kur link keliauja pasaulis? Juk nėra nė vieno daikto, nė vieno reiškinių visai nejudančio. Jei nejudama materialioje erdvėje, tai nereiškia, kad nejudama ir laiko atžvilgiu. Taigi visa visata kažkur migruoja.

Žodis migracija yra girdėtas visiems. Tai lyg sinonimas keliavimui, todėl jo pradžią turbūt galima sieti su pačia pasaulio pradžia. Iš istorinės žmogaus evoliucijos žinom, jog pirmųjų žmonių buvo klajokliai, migravę po žemę ieškodami pragyvenimo šaltinių. Taip pat, migruodavo ir gyvūnai, persekiodami grobį ar bandydami išgyventi. Todėl migracijos reiškinys ypatingai svarbus visai pasaulio evoliucijai ir išlikimui.

1. 1. Didžiosios kelionės gamtoje. Paukščių migravimas.

Migruojantiems paukščiams migracija – tai siekis išgyventi, išliekant „pažadui“ sugrįžti.²

Kalbėti ir tyrinėti žmogaus migravimą yra paprasčiau nei bandyti suvokti gamtos reiškinį. Mokslininkai, tyrinėtojai, filosofai gali mąstyti vienaip, teigti kitaip, kelti įvairius klausimus, hipotezes, bet gamta, priešingai nei žmogus, mums neatsakys.

„Dieną ir naktį, be perstojo, kai mes dirbame, miegame ar svajojame, bet kuriuo metu laiku, ir tą minutę, kai jūs skaitote šias eilutes, Žemėje vyksta milžiniški, visuotiniai planetos reiškiniai, kurie nevisiškai įminti ir juos pastebi nedaugelis žmonių. Milijonai gyvūnų nuolat keliauja – sausuma, oru bei vandenynais. Nuo seniausių laikų šie gyvūnai mūsų planetą raizgo dešimtis tūkstančių kilometrų ar net didesniais maršrutais. Būdami palyginti smulkūs ir gležni jie kelionėse neretai išsekvoja stebėtinai daug energijos ir kartais nugalėkliūti, neįveikiamas net žmogui su mašina. Be žemėlapių, kompasų, tikslų prietaisų jie vis dėlto neklysdami keliauja dieną ir naktį, bet kokiu oru, lyg kelrodžiu jiems tarnautų nematomas palydovas“.³ Taip savo knygą, apie didžiąsias gamtos klajones, pradėjęs prancūzų rašytojas Ž. Blonas, tarsi paprastais žodžiais nupiešia aplink mus vykstančių didingų reiškinų vaizdus.

² Meilutė Taljūnaitė, Liutauras Labanauskas „Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas“, 2009; 53psl

³ Ž. Blonas „Didžiosios klajonės“ 1986. Prologas, 7 psl.

Labiausiai neišaiškintas ir paslaptینگisusias gyvosios gamtos reiškinių – tai sparnuočių migravimas. Visiems žinoma, kad tos ar kitos vietovės sparnuočių sudėtis vidutinio klimato srityse keičiasi pagal metų laikus. Kodėl vieni paukščiai išskrenda, kiti pasilieka? Kur jie išskrenda? Kada ir kokiame aukštyje jie migruoja? Koks tokių kelionių tikslas? Kaip smulkūs, silpni paukšteliai įveikia tokius didelius atstumus, perskrenda jūras ir vandenynus? Kaip paukščiai orientuojasi ore ir randa kelią atgal į savo lizdus? Šie ir daugybė kitų klausimų kyla žmogui, stebinčiam paukščius, jų grupes ar trikampius, išnykstančius danguje.⁴

Tuo ir paslaptingas yra paukčių migravimas, nes mes negalime jų paklausti kur jie skrenda, ką mato savo kelionėse, kaip toli buvo nukeliavę ir kodėl apskritai jie išskrenda ir kaip sužino, jog jau laikas grįžti? Hipotezių, atsiradusių dėl visų šių klausimų yra daug, bet ar jos kada nors virs pagrįstais teiginiais?

Kiek teko perskaityti nuomonių apie paukščių migravimo pradžią, logiškiausiai ir aiškiausiai apibūdina Mečislovas Žalakevičius savo knygoje „Paukščių migravimas“ : „Migravimo priežastis pamėginkime įsivaizduoti mūsų respublikos pavyzdžiu. Pradėjusiems skraidyti jaunikliams reikia daugiau maisto, be to paukščių padaugėja. Suaugusiems paukščiams reikia atstatyti energiją, išseikvotą perint ir šeriantis. Tuo tarpu orui vėstant, daugelio paukščių rūšių maisto šaltiniai senka, mažėja vabzdžių, be to, paukščiai daugiau eikvoja energijos. Atsiradus sniegui ir ledui, maisto būna labai sunku susirasti. Dar sutrumpėja šviesus paros laikas, kuriuo paukščiai ieško maisto. Badaujantys paukščiai nusilpsta ir žūva. Todėl į gyvenimo sąlygų pablogėjimą paukščiai reaguoja keisdami teritoriją, ieškodami palankesnių sąlygų pietuose.

Trumpą vasarą šiaurėje būna daug ir lengvai surandamo maisto. Ten ypač palankios sąlygos paukščiams veistis. Paukščių migravimas atsirado neatsitiktinai, jis buvo ir yra naudingas rūšiai. Dabar stebimos kelionės formavosi šimtmečius, veikiant natūraliajai atrankai. Tačiau kyla klausimas, kodėl ne visi paukščiai migruoja? Taip yra dėl to, kad adaptuodamiesi prie aplinkos ir evoliucionuodami dėl jos poveikio, paukščiai skirtingai specializavosi. Juk vieni sparnuočiai – tolimieji migrantai, kiti skrenda žiemoti tik už kelių šimtų kilometrų. Be to, tarp šių dviejų migrantų grupių yra daug pereinamų formų ir tai labai svarbu migruojantiems paukščiams. Ir sėslūs, ir migrantai vasarą veisiasi vieni šalia kitų ir išsimaitina. Klimato sąlygoms pablogėjus ir migrantams pasitraukus, sėslūs paukščiai randa pakankamai maisto, taigi paukščių tarprūšinės konkurencijos čia nebūna, ir tai garantuoja išgyvenimo sėkmę.“⁵

Jei žmonės gyventų taip harmoningai kaip paukščiai... Jų vieningumas ir rūpinimasis vienu kitais ypatingai matomas migravimo laikotarpiu, kai vieningais būriais visi kartu keliauja link pietų.

⁴ Mečislovas Žalakevičius Paukščių migravimas 1986

⁵ Mečislovas Žalakevičius Paukščių migravimas 1986

Apie tokias keliones plačiau sužinoti padeda paukščių žiedavimas, vykstantis visame pasaulyje ir padėjęs atsakyti į daugelį paslaptinių klausimų.

Žieduojant paukščius, galima nustatyti, kur jie žiemoja, kur ir koku greičiu skrenda, kiek metų gyvena, gauti svarbių žinių apie atskirų paukščių rūšių gausumo pokyčius, jų populiacijų struktūrą ir būklę. Dėl to šis paukščių tyrimo metodas ir šiais laikais lieka pats populiariausias bei prieinamiausias. Dabar kasmet pasaulyje apžieduojama per 6 mln. paukščių (vien Europoje – apie 4 mln.).⁶

Lietuvoje esanti žiedavimo stotis, tai nedidelis pusiasalis rytinėje Kuršių marių pakrantėje, dar kitaip vadinamas paukščių rojumi, savo istorija ir reikšmingumu gamtai plačiai žinomas netik sparnuočiams, bet ir jų stebėtojams bei mylėtojams visame pasaulyje. Čia sužieduoti paukščiai sutinkami įvairiose Europos, Afrikos ir Azijos šalyse. Iš to galime spręsti, kokius tolimus atstumus gali įveikti tokios mažos gamtos dalelės ir koks ypatingas reiškinys vyksta gamtoje.

1. 2. Migruojanti žmonių visuomenė.

Šiandien ypatingai daug kalbama ir diskutuojama apie žmonių migravimą. Išskiriamos priežastys, vadinami minusai ir plusai, išsakomos skirtingos psichologų, socialogų ar filosofų nuomonės, atliekami įvairūs tyrimai.

Nors ir emigruojančių žmonių šiais laikais ypatingai daug, bet valstybės atžvilgiu, tokia gausi emigracija gal ir prilygsta nekarinei grėsmei, bet ar tai yra tokia didelė problema pačiam žmogui kaip asmenybei?

Negalima konkrečiai įvardinti vienos emocijos ar vieno konkretaus jausmo kurį patiria emigrantai. Vieniems migracija gali būti išsilaisvinimas, o kitiems kaip tremtis. Emigracija tremtimi virto ir lietuvių filosofui Juozui Girniui : “Kiekviena emigracija yra tremtis. Apsispręsti emigracijai teko prieš savo norą, artėjant antrajai sovietinei okupacijai. Kadangi nebuvo vilties būti paliktam tėvynėje, apsisprendžiau pasirinkti Vakarus, o ne Rytus. Palikti Lietuvos nenorėjau, savo darbu joje gyvenau ir ilgėjau grįžti Lietuvon. Buvau įaugęs savo tauton neatplėšiamai. Nė per 42 metus, praleistus JAV, visai nesusigyvenau su šiuo tautų katilo kraštu”.⁷

Nesulyginami dalykai, kai išvykimas svetur yra priverstinis ir kai migruojama savanoriškai. Suprantama, jog tais, Lietuvai sunkiais, laikais išvykusieji turbūt visi jautė nuoskaudą ir begalinį gimtų namų ilgesį. Šiandieninių emigrantų emocinė būsena įvairialypė.

⁶ Prieiga per internetą: <http://www.siluteinfo.lt/index.php/pageid/879>

⁷ Rita URBAITYTĖ. Tautinė ištikimybė kaip pareiga Juozo Girniaus raštuose Prieiga per internetą: http://www.iseivijosinstitutas.lt/var/uploads/file/2001_R_Urbaityte_Tautine%20istikimybė%20kaip%20pareiga%20Juozo%20Girniaus%20rastuose.pdf

Atsidūrus svetimoj erdvėj, dėl įvairių politinių, ekonominių ar asmeninių priežasčių, vidiniai išgyvenimai priklauso nuo kiekvieno individualumo, psichologinio stiprumo ir nuo buvusio su palikta aplinka ryšio.

Pasak S. Castles, į migraciją šiandien žiūrima kaip į dinamišką visumą, į išgyvenamą realybę: migracija nėra vienkartinis, baigtinis įvykis; jis turi įtakos tiek migruojančio žmogaus, tiek nemigruojančio gyvenimui, tiek bendruomenei, iš kurios ir į kurią, migruojama.⁸

1. 3. Praeities migracija į dabartį. Ir dabarties trėmimas į praeitį.

Žmogus, gyvūnas, paukštis – savaime suprantamas judantis organizmas. Bet su gyvais organizmais egzistuoja ir negyvoji aplinka, kuri su mūsų pagalba taip pat gali migruoti, nors ir netiesiogine šio žodžio prasme. Evoluicionuojantis pasaulis nuolat keičiasi, seni daiktai išnyksta, nuvertėja, jų vietą keičia nauji arba tiesiog pakeičiamas jų pavidas. Tarsi, kaip ir gamtoje, vyrauja natūrali atranka. Keičiantis aplinkybėms, vieni prisitaiko prie pokyčių, tarsi restauruojasi pagal reikalavimus, kiti išnyksta, nes yra neatnaujinami, o dar kiti emigruoja ten, kur išlikę palankesnės jiems sąlygos išgyventi.

Iš kur mes šiandien žinom apie praeitį? Kas padeda žinot ir pažint pasaulį? Ogi visa tai, kas pas mus atkeliauja iš praeities. Kelionės laiku įmanomos. Žodžiu, raštu, ženklais, daiktais ar simboliais keliaujantys pranešimai bei istorijos diena iš dienos migruoja laiko erdvėmis, kiekvienoje atkarpoje vis skirtingai nuspalvinantčios foną. Šiandien sudėjus visas atkarpas gauname spalvotą dabartį, kuri be visų tų spalvų dar turi ir tuščią erdvę paliktą rytojui.

Nagrinėjant visas tas spalvas, jų sąndarą, matome, kad kiekvienas komponentas yra praeities laiškas mums, kurį turime saugoti ir vertinti bei nepamiršt jį išsiūst į rytojų. Tik, deja, nevisi laišakai yra vertinami ir išlaikomi. Dalis šiandieninio pasaulio labiau laukia žinių iš ateities nei praeities, o į dabartį žiūri kaip į pradžios pabaigą, taip tarsi iškarto ją išstremdami praeitin.

Realiame gyvenime tai atsispindi naujoviškumo ieškojime. Žmogus turi iš ko pasirinkt, todėl renkasi, kas jam naudingiau ir suteikia daugiau galimybių bei laisvės, nereikalaujančios didelių aukų ir to, kas yra dar nepažystama ir nepatirta. Tai ne tik materealūs daiktai, bet ir elgesio būdai, kultūros bruožai, tarpusavio bendravimas, informacijos perdavimas ar priėmimas. Šiandien mes nebeeiname pėsčiomis per miškus ar pievas, kad aplankytumėm seną draugą, juk tam užtenka paskambinti mobiliuoju telefonu ir paklausti, kaip sekasi, kas naujo. Vietoj to, kad susitiktumėme pokalbiui prie puodelio arbatos, geriau pasikalbam internetinėj erdvėj.

⁸ Meilutė Taljūnaitė, Liutauras Labanauskas “Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas“, 2009; 53psl.

Ieškant tame gerų ir blogių pusių, negalime nieko teisti. Gerai pagalvojus, juk ir praeitis iš to sudaryta. Kitaip nebūtų dabarties. Todėl šis darbas „Keliantys sparnai“ – tai lyg dabarties laiškas apie praeitį, parašytas ateičiai.

1. 4. Skrydis – beribės laisvės idėja, tobulybės siekis.

Mūsų kelionė gyvenimu turi vienokį ar kitokį tikslą. Daugelis žmonių jį laiko laime. Bet kas yra ta laimė? Kitiems tai – pilnatvės jausmas? Bet kaip suprast tą pilnatvę? Dar kitiems, tai tiesiog turtingas ir sotus gyvenimas. O kada mes galime sakyti, kad esame turtingi ir sotūs? Ar išsipūtusi piniginė ir storas pilvas, tai turtas ir sotumas? Kiekvienas pasirenkame savo supratimą, kas mums yra laimė, pilnatvė ir turtas. Ir to niekas negali iš mūsų atimti bei neleisti to siekti. Tik atsirasti trukdžių gali bet kada. Čia ir prasideda gyvenimo prasingumas. Skrydis iki tobulybės labai ilgas ir dažniausiai mums neįveikiamas bet nereiškia, jog nereikia skristi.

Apie skrydį, kaip beribės laisvės idėją ir tobulybės siekimą, niekas turbūt nėra gražiau parašęs ir tarsi žodžiais nupiešęs, kaip Richardas Bachas savo knygoje „Džonatanas Livingstonas Žuvėdra“.⁹ Galbūt dėl to, jog autorius yra lakūnas, sugebėjo taip vaizdžiai įprasminti skrydį.

Mes, kaip ir kūrinyje vaizduojamos žuvėdros, giliai viduje svajojam apie laisvę ir nežinomybės pažinimą, bet tik patys drąsiau keliaujam to link. Daugelis žmonių, kaip eilinės žuvėdros, skraido tik tam, kad užpildytų savo materialų pasaulį, bijo pažvelgti toliau už kasdienybės ribų ir žemėje verdančiame chaose atrast ramybės gilumą.

Tarsi juodoje spalvoje išvelgti baltą. Tai nėra taip lengva, gali reikėti po staigaus kilimo aukštyn, kristi žemyn, tačiau antrą kartą kylant mes jau turėsime daugiau patirties ir pamažu atrasime pusiausvyrą tarp balto ir juodo. Išmoksime juodais sparnais skraidyti baltame danguje.

1. 5. Paukštis žmogaus gyvenime evoliucine, filosofine, simboline prasme.

Paukščio tematika mane visada traukė savo simboliškumu. Įvairiuose meno kūrinuose paukščio sulyginimas su žmogumi kaskart išnaujo priverčia pajauti kažką didingo. Jų prigimtis skraidyti ore, nardyti vandenyje, suteikia jėms dieviškumo, todėl nenuostabu, kad įvairiuose tikėjimuose, papročiuose, tautosakose ar mene jau nuo pačios pradžios gyvuoja paukčių kultas.

Ši tema nepasižymi naujumu, bet ji tokia gili ir neišsemiamą, traukianti savo jausmingumu ir paslaptį, kad kiekvieną kartą interpretuojant paukštį galima į jį pažvelkti kitu kampu.

⁹ Richard Bach, Džonatanas Livingstonas Žuvėdra, 1970 (vertimas į lietuvių kalbą 1999)

Paleontologų ištirta ir įrodyta, kad paukščiai kilę iš roplių ir pradžioje atrodė visai kitaip – buvo dideli ir baisūs. Iš to išsivystė įvairūs mitai apie paukštes – pabaisas, siaubūnus ir antgamtiškus padarus su paukšių sparnais, kojom ar snapais.

Pirmykščiam žmogui paukščiai buvo svarbūs kaip pragyvenimo šaltinis – teikė maistą, ypač kiaušinius, mėsą, taip pat plunksnas. Be to, žmogų stebino paukščių vaisingumas, gimimas iš kiaušinio. Tai davė pagrindą tikėjimui, kad visata atsirado iš kiaušinio. Gebėjimas pakilti į padanges, plaukioti ir nardyti vandenyje suteikė pagrindą atsirasti vaizdiniais apie artimą paukščių ryšį su dangumi ir požemio pasauliu.¹⁰

Pats paukščio gyvenimo būdas, išvaizda ir elgesys suteikia jam mistiškumo. Todėl nieko keisto, kad ankstyvuose mituose, totemistiniuose vaizdiniuose paukščiai turėjo ypatingą vietą. Manoma, kad paukščiai sukūrė pasaulį iš chaoso ar bent buvo pagalbininkai jį kuriant. Taip pat archajiniuose tikėjimuose yra užuominų apie paukščius – totemus. Apie jų giminystę su tam tikromis bendruomenėmis, apie paukščio pagalbą žmogui įvairiais gyvenimo atvejais; bendravimą su žmonėmis, jų skausmo ir džiaugsmo supratimą. Apie tai kalbama daugelyje pasakų ir mitų. Dar viena vieta, kur paukštis turėjo ypatingą reikšmę – verslinis kultas. Jis artimai susijęs su totemizmu, nes jo pagrindas – tikėjimas, kad gyvūnas ar gamtos reiškinyje panašus į žmogų ir kad kiekviena gyvūnų rūšis turi savo šeimininką. Apie paukščių šeimininkus, vėliau virtusius valdovais, karaliais, išliko pėdsakų lietuvių mituose ir stebuklinėse pasakose, kur jie pagal archajinę tradiciją vaizduojami turintys antgamtiškų savybių, esą visą žinantys ir galintys. Vėliau vystantis žmogaus pasaulio suvokimui, atsiradus tikėjimui inkarnacija ir metamorfoze, dažniausiai buvo kuriami virtimo paukščiais vaizdiniai. Dar XIX a. pabaigoje buvo plačiai paplitęs lietuvių tikėjimas, kad iš mirštančio žmogaus siela išeinanti paukščio pavidalu. Ir apskritai, paukščio sąsaja su mirtimi turinti daugybę pavidalų daugelyje pasaulio kultūrų. Taip pat ir lietuvių mitiniuose pasakojimuose ypatingai daug metamorfozių susijusių su dangaus sparnuočiais, ar pasakojimų apie šventas ir stebuklingas paukštes.¹¹

Paukščių vaizdavimas mene ir žodinėje kūryboje iki mūsų atėjo iš akmens amžiaus. Ši liaudies meno motyvą pamėgo profesionalūs dailininkai ir poetai, ypač tie, kurie įžvelgė žmonių gyvenimo sąsajas su visos gamtos gyvenimu.

Tokia sąsaja artima ir man. Ypatingai šiandien, kai toks aktyvus viso pasaulio judėjimas, darbuose norisi perteikti savo vidinio pasaulio keliones. Tarsi paukščio sparnuose, abstrakčiomis ir simbolinėmis grafinėmis detalėmis, užkoduot žmogaus gyvenimo siekį, etapus ir patyrimus, pasekmes ir principus.

¹⁰ Pranė Dundulienė, Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene. 2006

¹¹ Remtasi Pranės Dundulienės knyga „Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene“. 2006

1. 6. Žemė iš po sparnų.

Meno pasaulis platus. Man jis lyg išsivaizduojama šalis, kupina aukštų kalnų ir gilių duobių, šakotų medžių ir vienišų kamienų. Jame visko tiek daug, kad nupiešt kelioninę atvirutę su gražiausiais jos vaizdais galima tik nupiešiant juodą dėmę su išsitaškymais. Jame lengva keliauti ir lengva pasiklysti. Kaip ir realiame pasaulyje.

Mūsų žemė taip pat turtinga. Vaikščiodami gatvėmis, stebėdami horizontą, mes matome realius vaizdus, kuriuos mūsų smegenys supranta kaip įvairias materijas, bet pabandykime žiūrėti į viską abstrakčiai. Aš matau visur dinamiškas, simetriškas ir asimetriškas linijas, dėmes, taškus, spalvotus – nespalvotus akcentus bei stilizuotus personažus ir visokias kitokias kontrastingas detales.

O kokia žemė atrodo nuo paukščio sparnų? Turbūt priklauso nuo to, kiek aukštai pakilęs į ją žvelgi, kaip toli atrodo medžiai, žolė, namai. Kuo toliau nuo visko atsitrauki, tuo mažiau jie turi prasmės bendroje visumoje, tuo greičiau visi vaizdai virsta linijų, dėmių, taškų mišiniu. Juos jungia tik ta pati, aplink esanti erdvė, kurioje sudarydami įvairias naujas figūras jie gyvena kitus gyvenimus, taip tarsi chaotiška realybė virsta kitu pačių susikurtu pasauliu.

II. DAILĖS KŪRINIŲ KOLEKCIJOS ANALIZĖ

*„Ko vis ieškai, žmogau, it paukštis?
Ko vis lauki ant ilgo kelio?
Negali be dangaus gyventi -
Negali gyvent ir be žemės!..“¹²*

Kaip buvo minėta pirmoje dalyje, žmogus nuo senų senovės nuolat keliauja. Nuolatinis noras pažinti skatina ieškoti tobulybės ir padeda evoliucionuoti. Šiandieninis žmogus nori visko. Kaip ir minėtoje citatoje iš V. Kernagio dainos, nori ir dangaus, ir žemės. Skraidyti žmogus jau gali, orlaivystė atsiradusi seniai, bet skraidyti taip laisvai kaip paukščiai, gali tik mintimis.

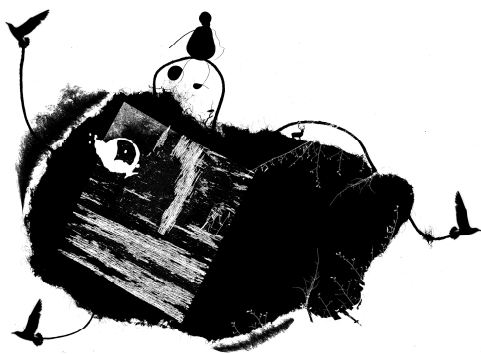
Pati meno šaka – grafika, man – lyg sparnai vidinėms emocijoms išlaisvinti. Todėl ši grafikos darbų kolekcija man leidžia netiesiogiai išskristi savo mintimis ir išlaisvinti giliai slypinčius jausmus. Į „Keliaujančius sparnus“ tiesiog žiūrėti neužtenka, juos reikia matyti ir pajauti.

Darbo eiga.

- Pradedant ruošti magistrinio darbo kūrimui, labiausiai bijojau dėl temos pasirinkimo. Galvoje, kaip ir gyvenime, vyravo chaosas. Daugybė minčių ir idėjų, kurias norėčiau įgyvendinti, bet reikia pasirinkti vieną. Ilgai rinktis neteko, apsispręsti padėjo suvokimas, kad dar vienas gyvenimo etapas baigiasi. Dar vienas tikslas pasiektas. O kas laukia toliau? Ir stebint danguje nardančius paukščius susimasčiau, kiek daug žmonių šiandien, kaip paukščiai, taip nardo po pasaulį, migruoja ieškodami savo, vienokio ar kitokio kelionės tikslo. Ir aš pradėjau mintimis migruoti po savo pasaulį. To pasekoje, sparnuose užkodavau regėtus vaizdinius. Iš įvairių faktūrų fotografijų, kompiuterinių programų pagalba pieštų vaizdų, montažo principu gimė aštuonių darbų kolekcija. Žinoma, prieš tai perėjus eskizavimo procesą, kuris gana nuosekliai ir lengvai privedė prie galutinių darbų (toliau pateikti pirminiai darbų eskizai):

¹² Ištrauka iš Vytauto Kernagio dainos žodžių „Ko nerimsi žmogau it paukštis“

Pirmas eskizavimo etapas:

1 Pav.

2 Pav.

3 Pav.

4 Pav.

5 Pav.

6 Pav.

7 Pav.

8 Pav.

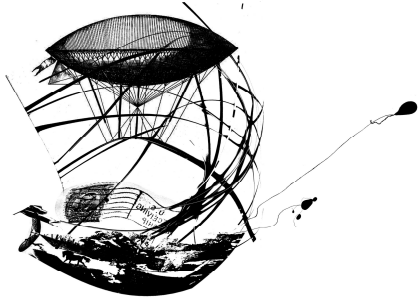

9 Pav.

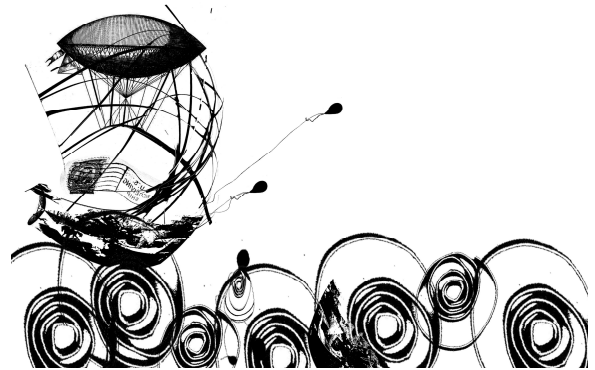

10 Pav.

Antras eskizavimo etapas:

11 Pav.

12 Pav.

13 Pav.

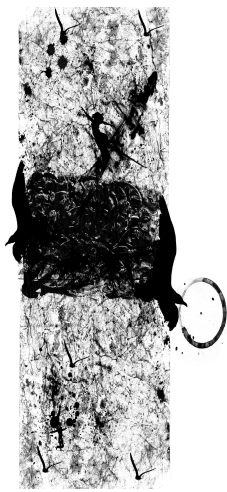
14 Pav.

15 Pav.

16 Pav.

17 Pav.

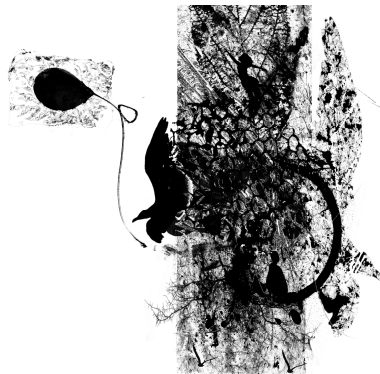

18 Pav.

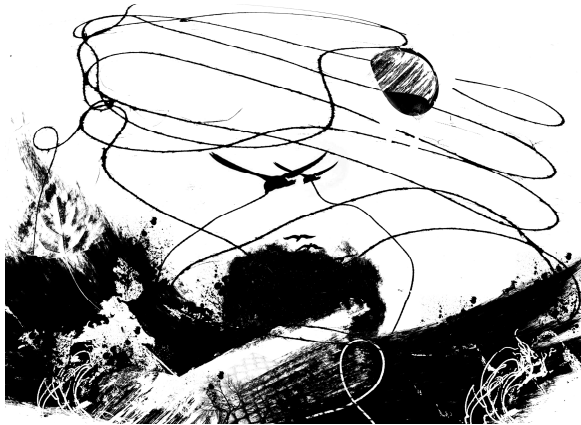
Trečias eskizavimo etapas:

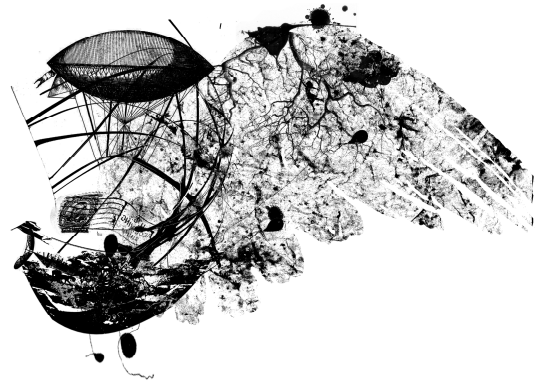
19 Pav.

20 Pav.

21 Pav.

22 Pav.

23 Pav.

24 Pav.

- Kaligrafinė kompiuterinė grafika sukurta kolekcija, toliau skaitmeniniu būdu atspausdinta ant tentinės medžiagos, kuri šiandieninėj visuomenėj plačiai naudojama laukinės reklamos srityje. Toks medžiagos pasirinkimas dar labiau padeda perteikti mintį, jog sukurtos grafinės kompozicijos, tarsi reklaminės afišos kelio pakraščiuose, su akivaizdžiai nematoma, paslėpta informacija apie buvusias, esamas ir būsimas žmogaus keliones, ragina skristi toliau ir sparnuose įsiamžinti praeities patirtį. Lyg skraidantys pūkščiai, kviečiantys pajauti skrydį ir pažinimo malonumą.
- Ant atspausdintų juodai baltų darbų, šilkografijos būdu buvo dedami raudoni akcentai, kurie darbams suteikė gyvybės. Ir kartu naują, šiuolaikinę skaitmeninės spaudos technologiją sujungė su sena grafikos technika, taip tarsi įrodant senų vertybių reiškumą šiandieninėj visuomenėj.
- Toliau telieka sukurtų darbų kolekciją paruošt eksponavimui.

Sukurtų kūrinių analizė

Magistrinio darbo, dailės kolekcija „Keliaujantys sparnai“ – tai mano vidiniai emociniai vaizdiniai perteikti grafinėmis kompozicijomis. Juodų, chaotiškos kasdienybės, dėmių ir baltos tuščios erdvės, teikiančios ramybės, bet kartu ir beribės nežinomybės pojūtį, derinimas bei vedimas į harmoningą darbų visumą.

Žvelgiant į sukurtus darbus, akivaizdžiai matomas paukščio simboliškumas, gali būti suvokiamas nevienareikšmiškai. Apskritai, simboliai ir grafinė išraiška čia yra visų darbų pagrindas, kuriais siekiama sukurti tam tikrą emocinę situaciją iš šiandieninės visuomenės aktualijų, bet kartu palikti erdvės žiūrovo fantazijoms ir mintims.

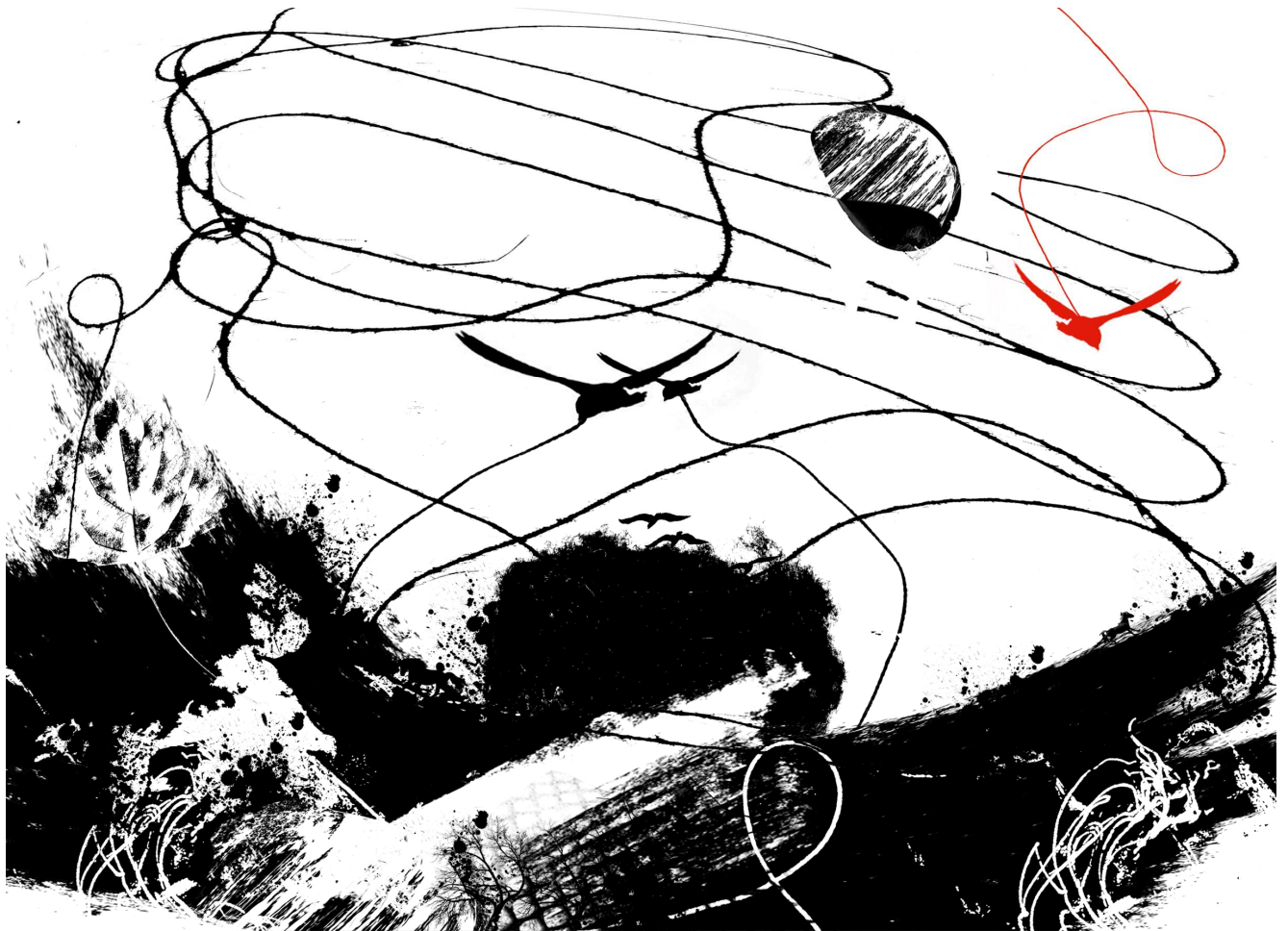
Nagrinėjant plačiau patį pavadinimą, kas yra kelionė, visi gerai suprantam ir sparnus esam matę. Tiesiogine prasme keliaujantys sparnai suprantami, kaip skraidantys paukščiai, kuriuos pirmiausia ir pastebim peržvelgę visus darbus. Paukštis kiekvienam, šiuos darbus stebinčiam žiūrovui, gali turėti skirtingą simbolinę prasmę ir sukelti vis kitokius jausmus, todėl kiekvienam, keliaujančiuose sparnuose, gali slypėti jų individualios mintys, reiškiniai ar jausmai. Galima sakyti, kad ši grafikos darbų kolekcija pasižymi savotišku universalumu, suteikiančiu laisvę kiekviename skrydyje susikurti savo asmeninės kelionės priežastis ir siekius.

Darbo tema „Keliaujantys sparnai“ savo pavadinimu tarsi pati pasisako, jog tai dinamiškų kompozijų ciklas. Visuose darbuose aiškiai matoma tam tikra kryptis, tarsi nurodo kelionių tikslą, o faktūriškos dėmės ir linijos užkoduoja priežastis ir pasekmes.

Visuose kolekcijos darbuose palikta balta erdvė kaip ir pati grafika, ypatingai svarbi visai kompozicijai. Ji nėra tiesiog tuščias plotas. Tai taip pat kalbanti, ir pasakojanti savo istoriją kaip visi kiti kompozicijos elementai. Bet tuo pačiu ji – nežinomybės pilna erdvė, kurią keliaudami savo sparnais pamažu užpildom pažinimu ir patirtim.

Grafikos mene dominuojančios spalvos visada buvo juoda ir balta, todėl mano darbai nepasižymi spalvotiškumu, taip siekiant spalvas labiau perteikti faktūromis. Tik norint labiau išryškinti tam tikrus akcentus, kaip kompozicijos harmonizavimo priemonę, visuose darbuose lyg balto fono ir juodos grafikos kontrastą pastiprinant naudojamos raudonos spalvos detalės. Pasirinkta raudona spalva, nes ji pasižymi ypatingu emociniu stiprumu ir drąsumu, ir būdama kūrinio detalė, taip sustiprina ir jame slypinčias emocijas.

Toliau pateikiamas kiekvienas kolekcijos kurinys su trumpa asmenine analize.

„Pasėta panika“

Ką daryt? Skrist – neskrist? Lyg besiblaškyimo trajektorija kūrynyje pavaizduota linijų pynė, kurių viename gale matomas tarsi atmosferoje skraidantis balionas. Jis tarsi ta panikos sėkla suvelia visas mintis ir sukelia nestabilumą, bet tuo pačiu ir suteikia atsvarą visai kompozicijai.

Kita prasme, tai lyg skraidantis ore tuščiaviduris informacinis balionas, kuris savo faktūrišku paviršium atrodo, lyg nešiotų kažkokią prasmę. Bet balionas yra tik oro pripildytas kūnas, kuris sukelia tik trumpalaikę emociją. Tačiau ji gali būti tokia didelė ir svarbi, jog priverčia sekti iš paskos įvairiais, vingiuotais ir nutrūkstančiais keliais.

Kylanti aukštyn kompozicija ir balta erdvė pilna linijų sudaro dinamišką vaizdą, bendrai užpildantį visą plokštumą. Priešingai nei kituose kolekcijos darbuose, nepaliekama tuščios erdvės taip kūriniai suteikiant dramatiškumo ir sumaišties. Raudonas akcentas sustiprina krypties supriešinimą ir tuo pačiu sumažina svorio centrą juodose dėmėse, suteikdamas visai kompozicijai tam tikrą lygsvarą.

„Masinis plaukimas“

Masinis plaukimas, tai lyg pasėtos panikos pasėkmė. Inercijos pagauta, visuomenė pasiduoda masiniam judėjimui. Kaip migruojančių paukščių būrys, visi puola plaukt dideliais sieksniais, dideliais mostais į užburtą nežinomybės ratą. Pati kompozicija kalba, jog iš siauro pasirinkimo tako plaukiama link didesnių galimybių rato. Tai rodo horizontali, platėjanti linija, kuri sudaro visos kompozicijos pagrindą ir suteikia kryptį. Tačiau geriau išžiūrėjus, kryptys yra dvi. Antroji – atgal gryžtančios paukščių figūros, atsikartojančios tam tikru ritmu, sudarančios antrą kompozicinę liniją. Jos tarsi supriešina visą kompoziciją ir sustiprina emocijų judėjimą.

Raudoni akcentai šioje kompozicijoje, uždėti taip, kad suteiktų pusiausvyros ir pabrėžtų judėjimo kryptį.

3. „Nespalvota trispalvė“

Pasidavus masiniam plaukimui iškeliauja visa tauta. Šis darbas tarsi tautiškumo, patriotizmo palikimas istorijoje, praeityje. Ir tai simbolizuoja raudona detalė, kampe esančio žmogaus siluete, kuris lyg su kraujuojančia širdimi paliekamas vienas. Žmonės išskrenda į kitą erdvę, tarsi seka kažkieno pavyzdžiu.

Kompozicinės detalės ir faktūriškumas sudaro tarsi tris vertikalias juostas, kurios nors ir nespalvotos, bet su savo paviršiaus skirtingumu atrodo lyg trispalvė.

Paukščio fragmentas – prigimtis iš gamtos; oro balionas su dirižablio motyvais – materinio pasaulio dalis; ir lyg seno, suglamžyto, dėmėto laiško fragmentas – žmogaus emocinio pasaulio žemėlapis, šios trys detalės savo simbolizmu pasakoja horizontą stebinčiam žiūrovui savo kelionės tikslą, priežastis ir pasekmes. Beto, šiam darbui ypatingai svarbi palikta didesnė balta erdvė, kompozicijai suteikianti simetriją tarp juodo ir balto, o raudoni akcentai, sudarantys įstrižą liniją tarsi jungtis sujungia dvi priešingas puses.

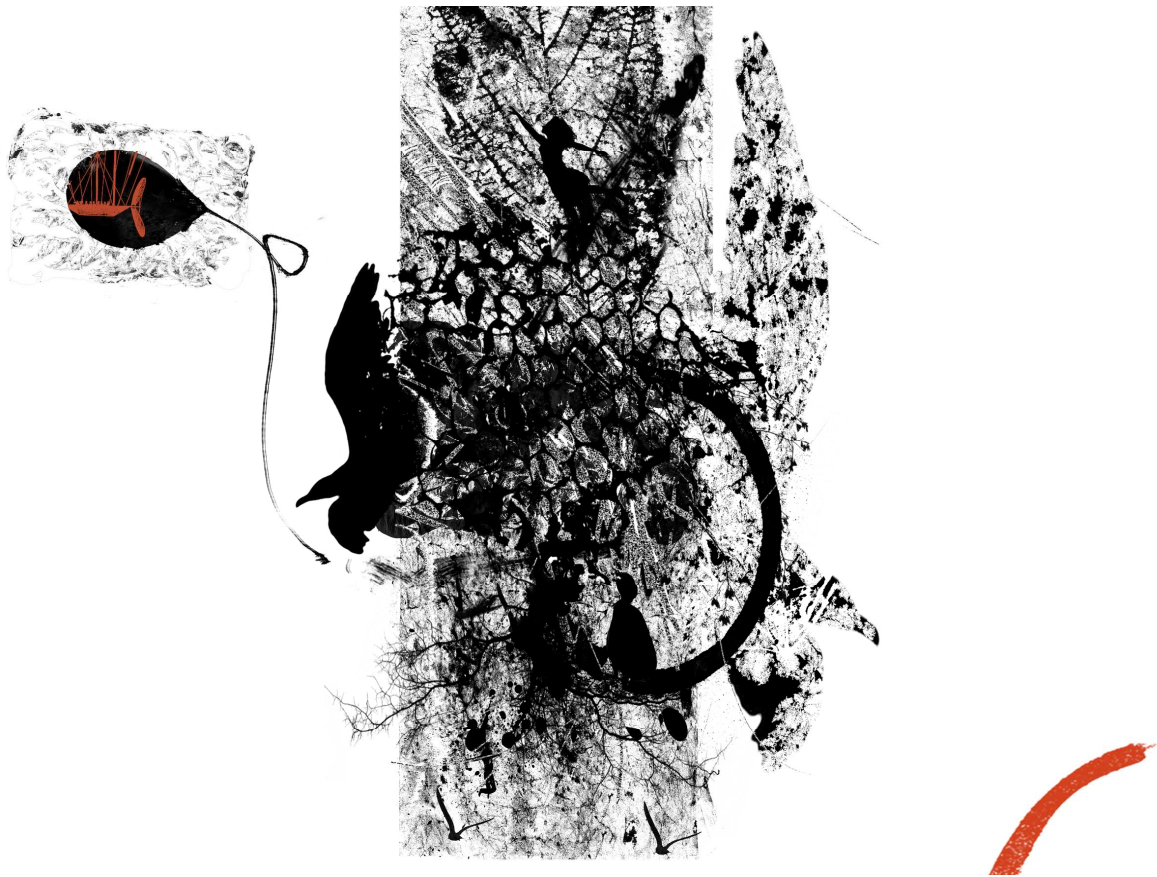
Tai tarsi senųjų kultūrų nykimas, senųjų papročių keitimas naujais, tautiškumo atsisakymas. Lengviau yra išvykti ir savo inkarą nuleisti į kitas erdves, nei kovoti ir saugoti tai, kas nyksta ir lieka tik istorijoj.

4. „Lizdo kūrimas“

Šis darbas kompoziciškai skyla į dvi dalis, dinaminę ir statišką. Tai tarsi paukštis nešantis daugiau šapų į savo lizdą. Tik paukščio įvaizdis čia modifikuotas, labiau transformuotas į skraidantį kupolą, savyje besinešantį kultūrą, sukaupią informaciją, žinias ir istoriją. Jis skrenda lyg į tarpinę stotelę, perduoti savo kelionės patirties, kad iš ten ji toliau raudonu balionu kiltų į kitą erdvę.

Raudonas akcentas kompozicijos viršuje tarsi harmonizuoja visumą ir parodo kompozicijos kryptį. Jis kaip atsvara apačioje esančiai dinaminei kompozicijai.

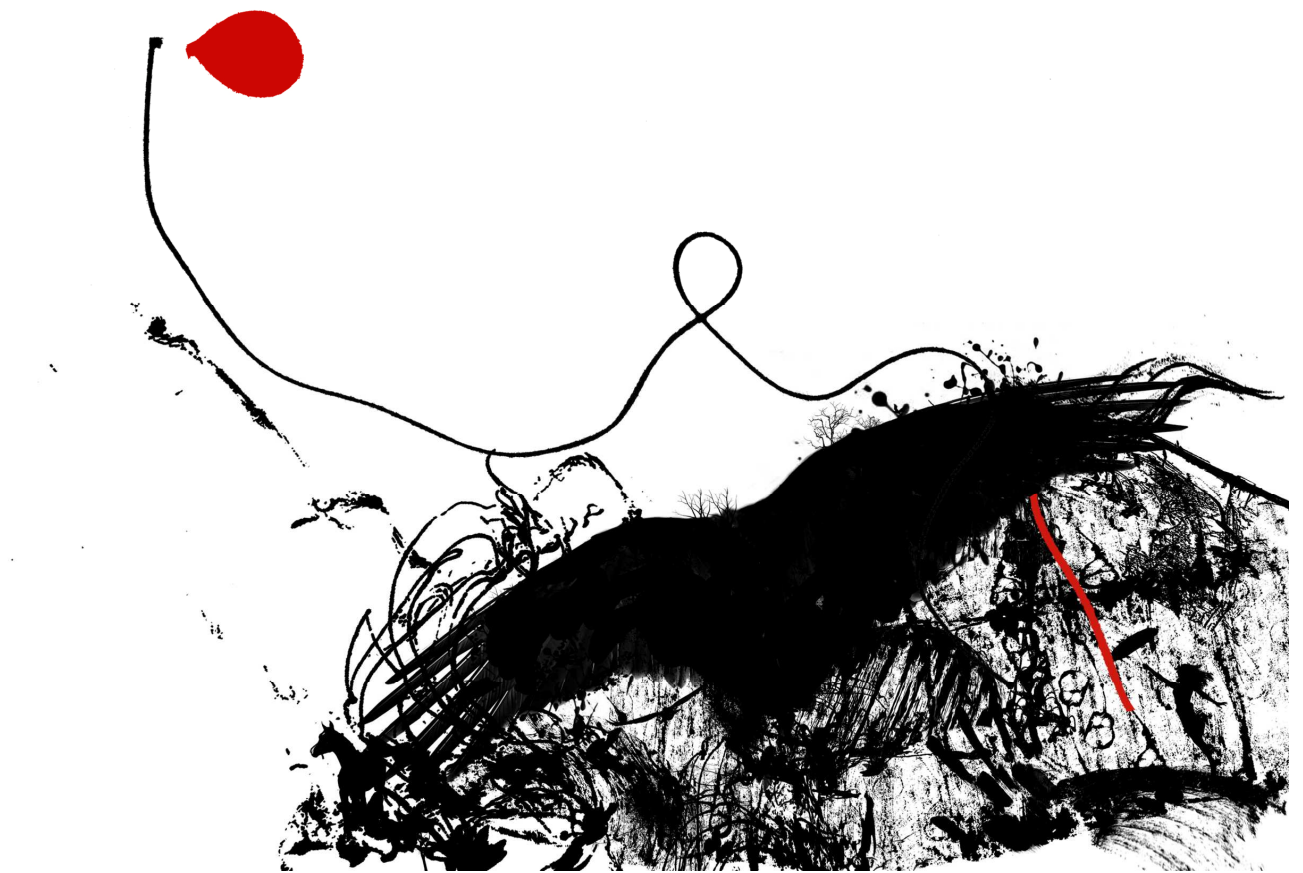

5. „Užburtas ratas“

Mūsų pasaulis nėra begalinis, tik žmogaus egzistencija per trumpa, kad surastų ribas. Taip pat ir šiame darbe gyvenantis personažas lyg verda savo užburtame rate. Negalėdamas ištrūkti tiesiogiai, jis keliauja mintimis. Kaip savo dvasinių vertybių atstovus, siunčia paukščius rinkti informaciją, naujienas, patirtį.

Centrinė kompozicija ir faktūrų gausumas simbolizuoja maksimalizmą, pripažinimo siekimą. Tarsi plėšymasis į visas puses iki beprotybės lygio. Tai atskleidžia faktūrų dinamiškumą ir statiškos žmogaus figūros prieštaravimas vienas kitam.

Raudoni akcentai esantys skirtingose plokštumos erdvėse suteikia visai kompozicijai simetrijos ir brėždami nematomą įstrižainę sujungia visas detales į visumą.

6. „Bandymas kilti“

Žemės traukos dėsnis žmogui neleidžia skraidyt kaip paukščiams, tačiau jis negali sulaikyti minčių skrydžio. Šis darbas – tarsi žmogaus bandymas kilt į plačią erdvę iš savo kasdieninio chaoso gniaužtų. Tai atspindi kompozicijos padalinimas į dvi erdves – juodą ir baltą, bet susijungusias juoda linija ir raudonais akcentais.

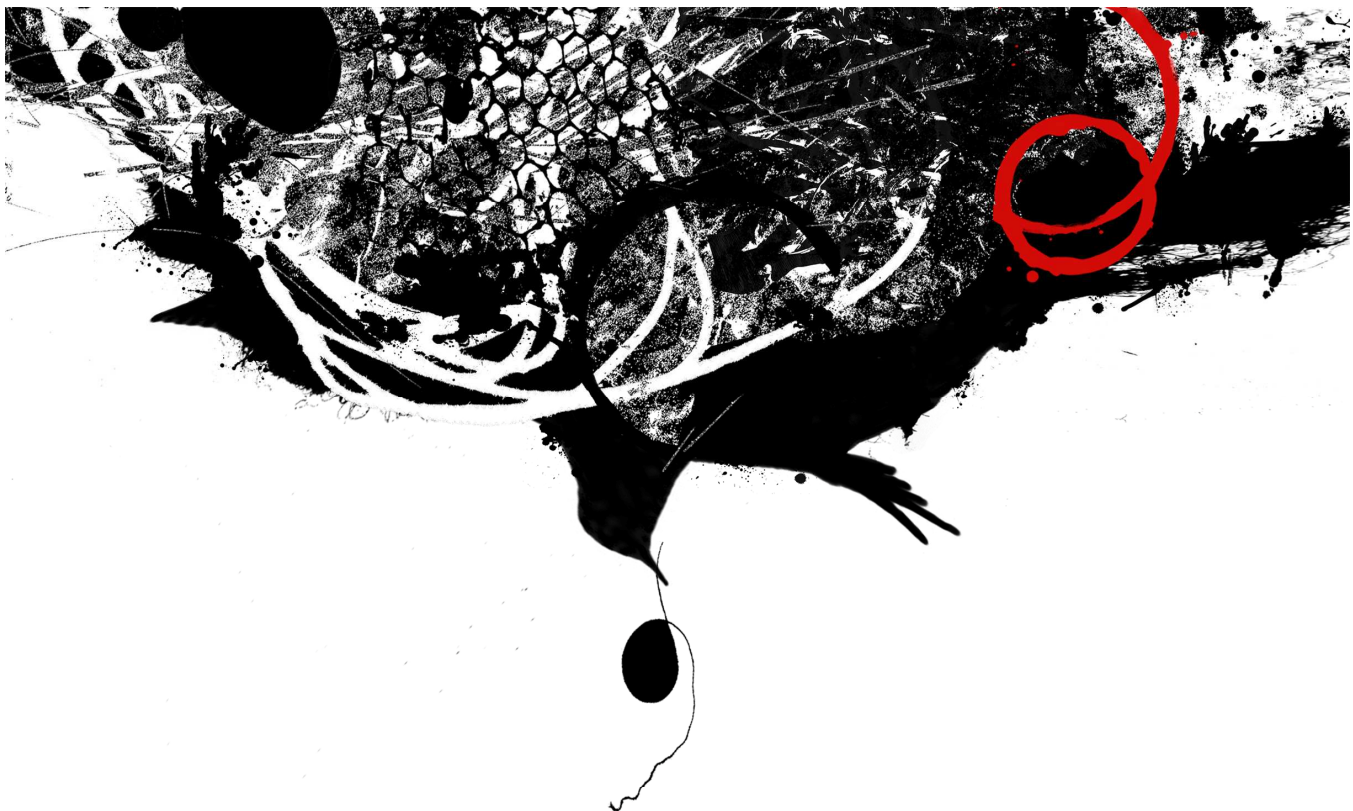
Pirmame plane pagrindinė kompozicijos detalė – kylančio paukščio figūra, bandanti išsilaisvinti iš jį laikančių, antrą planą sudarančių faktūrų, kurios savo margumu suteikia visai kompozicijai savotiško triukšmo.

7. „Išsiūstos mintys“

Vertikalus formatas leidžia sudaryti didesnę įspūdį, jog tai priartinta detalė iš plataus horizonto, kuris visas netilpo į matomumo lauką. Bendrą visumą sudarydamos dvi atskiros detalės, prieštaraujančios viena kitai dyžio santykiu, sudaro tarsi du arskirus kompozicinius centrus, kurie nors ir skirtingi, bet kartu papildantys vienas kitą.

Apatinėje dalyje esanti stilizuota žmogaus figūra, kurios kita dalis tarsi „išlindusi“ viršuje šiai kompozicijai suteikia tam tikro žaismingumo. Ir tai pabrėždamas raudonas akcentas, jį iškelia į kompozicijos pirmą planą, sudarydamas jam stebėtojo įvaizdį. Antrame plane lieka kylanti figūra, lyg paukščio sparno dalis, išnešanti faktūrose užkoduotą laišką.

8. „Žaidimas su likimu“

Ši kompozicija – lyg žaidimas su likimu. Mes kylam į aukštį tiek, kiek pajėgiam atsispirit nuo paviršiaus, ir pajutę jog nebeliko atsvaros kilt, krentam žemyn ir tikimės, jog pataikysim ant horizonto – raudonos linijos plokštumos apačioje, o nenukrisim į bedugnę – tuščią erdvę ir atsispyrę vėl galėsime kilt...

Raudoni fragmentai uždėti taip, kad sudarytų įstižą liniją, tarsi antrą kryptį aukštyn. Paukštis ne tik leidžiasi, bet jis turi vilties dar kilt.

Išvados

Paukščio nardymas plačiame dangaus vandenyne, kaip ir žmogaus keliavimas po žemę ieškant savo vietos, turi daug skirtingų krypčių. Tokia didelė pasirinkimo laisvė sukelia mintyse sumaištį, kuri veda pasimetimo link. Pasimetęs žmogus klaidžioja gyvenimo labirintais norėdamas tiek daug, bet neturėdamas nieko. Nuolatinis pasaulio judėjimas, biologinė prigimtis, neleidžia sustoti ir to pasekoje susidaro chaotiška kasdienybė, nuolatinė rutina, iš kurios vis stengiamasi ištrūkti.

Susidaro dvi skraidymo erdvės, kuriose pasirinktinai gali skraidyti kiekvienas. Tai – sumaištis kupinas žemiškas kasdienybės pasaulis, kuriame skraidoma tik dėl būtinybės išlikti ir beribis dangaus vandenynas, leidžiantis pasinerti į vidinės ramybės paieškas, siekiant tobulybės per pažintį su nežinomybe.

Argi nepanašiai atrodo tarp žemės ir dangaus skraidantis paukštis? Žemėje jis rūpinasi savo buitimi, o danguje skraido po savo būtį.

Literatūros sąrašas

1. Iš Vytauto Jusio ir Leono Jezersko knygos "Ventės ragas"., prieiga per internetą:
<http://www.siluteinfo.lt/index.php/pageid/879>
2. Rita URBAITYTĖ. Tautinė ištikimybė kaip pareiga Juozo Girniaus raštuose,
prieiga per internetą:
http://www.iseivijosinstitutas.lt/var/uploads/file/2001_R_Urbaityte_Tautine%20istikimybe%20kai%20pareiga%20Juozo%20Girniaus%20rastuose.pdf
3. Meilutė Taljūnaitė, Liutauras Labanauskas "Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas",
2009; 53psl.
4. Richard Bach, Džonatanas Livinstonas Žuvėdra, 1970 (vertimas į lietuvių kalbą 1999)
5. Pranė Dundulienė, Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene. 2006
6. Ž. Blonas "Didžiosios klajonės" 1986.
7. Mečislovas Žalakevičius, Paukščių migravimas 1986
8. Vytauto Kernagio dainos žodžiai „Ko nerimsi žmogau it paukštis“, prieiga per internetą:
<http://dainutekstai.lt/r572/vytautas-kernagis-ko-nerimsti-zmogau-it-paukstis.html>